

Јелена М. Петрић¹
Независни истраживач

МОГУЋНОСТИ ИНТЕГРАЦИЈЕ НАСТАВЕ ПРИРОДЕ И ДРУШТВА И НАСТАВЕ ЕНГЛЕСКОГ ЈЕЗИКА КРОЗ САДРЖАЈЕ О ПРИРОДНИМ ФЕНОМЕНИМА

Сажетак: Интеграција у настави подразумева повезивање наставних садржаја различитих наставних предмета чиме ученици стичу целовита знања и боље разумеју свет око себе. Значај овог приступа у настави огледа се у подстицању критичког размишљања и примене наученог у реалним ситуацијама. Циљ овог истраживања било је утврђивање постојања истих или сличних наставних садржаја о природним феноменима у програми-ма наставе и учења за свет око нас / природу и друштво и енглески језик, и могућности њихове интеграције. За реализацију истраживања користили смо дескриптивну методу и технику анализу садржаја. Корпус анализе садржаја чинили су програми наставе и учења за прва четири разреда основне школе, односно њихови делови који се односе на поменуте наставне предмете. Анализирајући их, утврдили смо да у њима постоје исти или слични садржаји о природним феноменима који могу да буду основ за интеграцију, али да они нису у потпуности усклађени јер у оквиру појединачних разреда постоје садржаји о природним феноменима који се из једног наставног предмета обрађују, док се из другог не обрађују, а такође постоје и поједини садржаји о природним феноменима из ова два наставна предмета који се обрађују у различитим разредима.

Кључне речи: интегративна настава, природа и друштво, енглески језик, природни феномени

¹ jelena.petric01032019@gmail.com  <https://orcid.org/0009-0005-5327-8895>, рођена 2000.

УВОД

У савременом свету циљ образовања треба да буде припрема појединаца за живот и снажење у свакодневним околностима. Кључ за постизање овог циља је примена приступа који омогућавају ученицима да повежу различите области знања и примене их у стварним ситуацијама. Примена интегративног приступа у настави представља важан алат за постизање тог циља. Овај приступ одговара начину на који деца природно доживљавају свет, као повезану целину, што подстиче њихов целовит развој и припрема их за изазове са којима ће се сусрети у будућем животу (Prušević Sadović, 2017, str. 257).

Захтев за интеграцијом садржаја проналазимо у актуелном *Правилнику о плану наставе и учења за први циклус основног образовања и васпитања и програму наставе и учења за први разред основног образовања и васпитања* (Službeni glasnik RS – Prosvetni glasnik RS, br. 10/2017). У њему се каже да је приликом планирања наставе и учења потребно руководити се, између осталог, и „интегрисаним приступом у којем постоји хоризонтална и вертикална повезаност унутар истог предмета и различитих предмета“ (Isto).

Тема овог рада су могућности интеграције наставе света око нас / природе и друштва и наставе енглеског језика кроз садржаје о природним феноменима. У раду се испитује постојање садржаја о природним феноменима у наставним програмима ова два предмета као и могућности интеграције тих садржаја.

ТЕОРИЈСКИ ПРИСТУП ПРОБЛЕМУ

Интeгpативна настава

У дидактичко-методичкој литератури наилазимо на низ термина који се користе за означавање интегративне наставе, а то су: целовитост наставе, концентрација наставе, корелација наставе, скупна настава, комплексни систем. Иако објашњења ових термина нису увек потпуно подударна, њихова суштина је иста (Vilotijević & Vilotijević, 2016a, str. 103). У нашим школама се интегративна настава помиње још и под терминима мултидисциплинарна настава, међупредметна настава и тематска настава (Perić & Milinić Uglik, 2021, str. 40).

Под појмом *интeгpативна настава* подразумева се „модел наставе у којој се врши повезивање грађе различитих наставних области у смисаоне целине организоване око једне теме с циљем да ученици стичу целовита знања о појавама и збивањима из животног окружења независно од предметних подела“ (LOT, 2014, str. 78). Циљ интеграције је да настава буде интегрисан процес и подређена стварању целовите слике света у главама ученика, док су средства за остваривање тог циља сродни садржаји различитих предмета које наставник повезује у целину и тако их тумачи ученицима (Vilotijević & Vilotijević, 2016b, str. 257).

Различити аутори наводе различите предности које примена интегративног приступа са собом носи, као што су: активно учење и ученичка аутономија (Petrić & Glišović, 2023, str.

138; Spremić, 2007, str. 75), свеобухватност знања (Đorđević, 2007, str. 78; Jovanović & Kovčić, 2017, str. 43; Cenić & Vidosavljević, 2022, str. 476), развој различитих аспеката личности ученика (Buljubašić Kuzmanović, 2007, str. 148; Jovanović & Kovčić, 2017, str. 44), прилагодљивост савременим променама (Đorđević, 2007, str. 78), економичност у администрацији (Isto), оспособљавање ученика за решавање комплексних проблема (Isto), природан приступ учењу (Isto) и усклађеност са технолошким развојем (Isto).

Са друге стране, постоје проблеми са којима се учитељи могу сусрести приликом примене овог приступа и који их могу демотивисати да на овакав начин планирају и реализују свој рад, а то су:

- предметно оријентисани наставни планови, као и уџбеници,
- недовољно флексибилан распоред часова,
- формално образовање учитеља које укључује концепцију одвојених методика различитих наставних предмета,
- недовољно добро развијено разумевање исхода учења и наставних садржаја од стране учитеља, тј. неуочавање могућности за интеграцију,
- неспремност одређеног броја учитеља да промене своје методичке парадигме,
- недовољна подршка у школи и просветној заједници (Blagdanić & Bandur, 2018, str. 253).

Када је реч о примени интегративне наставе у нашој држави, напор да ова врста наставе заживи био је препуштен ентузијастичним просветним радницима. Да би ова врста наставе заживела код нас, потребни су: већа имплементација у наставном систему, професионална и логистичка помоћ учитељима у виду едукације, обуке, набавке савремених наставних средстава, реорганизације распореда часова и увођење тимског рада (Petrić & Milinić Uglik, 2021, str. 41).

Када је реч о могућностима примене интегративног приступа у настави света око нас / природе и друштва, постоје два нивоа интеграције, а то су: интеграција (научних) области унутар света око нас / природе и друштва и интегративни приступ којим се повезују наставни предмети који се изучавају у првом циклусу основног образовања и васпитања (Blagdanić & Bandur, 2018, str. 281).

ИНТЕГРИСАНО УЧЕЊЕ НАСТАВНИХ САДРЖАЈА И ЈЕЗИКА (ЕНГЛ. CONTENT AND LANGUAGE INTEGRATED LEARNING – CLIL)

Интегрисано учење наставних садржаја и језика (енгл. Content and Language Integrated Learning – CLIL) подразумева образовна окружења у којима се језик, који није матерњи језик ученика, користи као медиј за преношење инструкција (Dalton-Puffer 2007, p. 1). Овај приступ се заснива на идеји да се наставни садржаји одређених васпитно-образовних области деци не преносе на страном језику, већ уз и кроз њега.

Иако прво слово „L“ у оквиру акронима CLIL означава било који страни језик, доминантни CLIL језик је енглески језик и то потврђује уверење да се знање овог језика широм света сматра кључном карактеристиком писмености (Ђерић, 2019, str. 27). Из тог разлога се у већини случајева када се помиње CLIL у ствари мисли на CEIL што значи учење путем интегрисања наставних садржаја и енглеског језика (Beko, 2013, str. 13).

Лидија В. Беко (Isto) наводи следеће предности CLIL приступа:

- подиже ниво мотивације ученика,
- чини да ученици искористе све своје способности,
- подиже ниво интеркултуралне свести ученика.

Један од главних изазова у примени већине облика CLIL-а је забринутост наставника за однос између језика и наставних садржаја. Ова забринутост се одражава кроз два страха: први је да страни језик може успорити поступак усвајања градива наставног предмета са којим се интегрише, а други је да слабије познавање језика може довести до смањене когнитивне сложености предмета са којим се он интегрише. Осим тога постоји и ниво професионалног ривалства између наставника различитих предмета. У европском контексту, барем за сада, поменути проблем односа језика и садржаја углавном се решава у складу са старим оперским слоганом „prima la musica dopo le parole“ („прво музика [наставни садржај] затим језик“) (Dalton-Puffer, 2007, p. 5–6).

У образовном систему наше земље започет је процес повезивања учења страног језика са учењем наставних садржаја других предмета. У очекиваним исходима за све стране језике се наводи развој интеркултурних и међупредметних компетенција, а полако сазрева и идеја да језик не мора да буде сагледан као посебан предмет по узору на примере из образовних система страних земаља у којима су посебни наставни програми за појединачне предмете укинати и замењени општеобразовним курикулумом (Ђерић, 2019, str. 30).

МЕТОДОЛОГИЈА РАДА

Предмет, циљ и задаци истраживања

Предмет истраживања су могућности интеграције наставе природе и друштва / света око нас и наставе енглеског језика у прва четири разреда основне школе кроз наставне садржаје о природним феноменима.

Циљ истраживања је идентификовање наставних садржаја о природним феноменима у настави природе и друштва / света око нас и настави енглеског језика у прва четири разреда основне школе и могућности њихове интеграције.

Задаци истраживања:

1. Утврдити постојање истих или сличних наставних садржаја о природним феноменима у програмима наставе и учења од првог до четвртог разреда основне школе за наставне предмете свет око нас / природа и друштво и енглески језик.

2. Анализирати усклађеност ових наставних садржаја у оквиру разреда, односно да ли се исти наставни садржаји обрађују у истом разреду у оба наставна предмета или се не обрађују.

Хипотезе истраживања

Основна хипотеза од које полазимо у овом истраживању је да у програмима наставе и учења за предмете свет око нас / природа и друштво и енглески језик постоји много истих или сличних наставних садржаја о природним феноменима које је могуће интегрисати.

Посебне хипотезе:

1. У програмима наставе и учења за свет око нас / природу и друштво и енглески језик постоје слични наставни садржаји о природним феноменима и углавном се односе на садржаје о живом свету.

2. Исти наставни садржаји о природним феноменима из оба наставна предмета обрађују се у истим разредима.

Узорак истраживања

Корпус анализе садржаја чинили су програми наставе и учења за први, други, трећи и четврти разред основне школе, односно делови тих програма који се односе на наставне предмете свет око нас / природа и друштво и енглески језик, а то су:

1. Правилник о плану наставе и учења за први циклус основног образовања и васпитања и програму наставе и учења за први разред основног образовања и васпитања – ПГ 10/2017 (Službeni glasnik RS – Prosvetni glasnik RS, br. 10/2017),

2. Правилник о програму наставе и учења за други разред основног образовања и васпитања – ПГ 16/2018 (Službeni glasnik RS – Prosvetni glasnik RS, br. 16/2018),

3. Правилник о програму наставе и учења за трећи разред основног образовања и васпитања – ПГ 5/2019 (Službeni glasnik RS – Prosvetni glasnik RS, br. 5/2019),

4. Правилник о програму наставе и учења за четврти разред основног образовања и васпитања – ПГ 11/2019 (Službeni glasnik RS – Prosvetni glasnik RS, br. 11/2019).

Методе, технике и инструменти истраживања

За реализацију истраживања у овом раду ћемо користити дескриптивну методу, а као технику – анализу садржаја. Категорије за којима трагамо биће исходи учења и наставни садржаји који су наведени у наставним програмима за свет око нас / природу и друштво и енглески језик, као и идентични или слични појмови, односно фразе, који се односе на природне феномене.

РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА И ИНТЕРПРЕТАЦИЈА РЕЗУЛТАТА

У наставку ће бити анализирана усклађеност наставних садржаја о природним феноменима у оквиру разреда из наставних предмета свет око нас / природа и друштво и енглеског језика, односно да ли се исти или слични наставни садржаји о природним феноменима обрађују у оквиру истих разреда или се не обрађују. Ово је било могуће јер „...у нашим програмима наставе и учења су наставни садржаји представљени јасно и релативно детаљно што олакшава уочавање заједничких и сродних тема“ (Blagdanić & Bandur, 2018, str. 282). У табели која следи представљени су наставни садржаји о природним феноменима који се обрађују и из света око нас, односно природе и друштва, и из енглеског језика у прва четири разреда основне школе.

Табела 1: *Заједничке наставне теме о природним феноменима које се из оба наставна предмета обрађују у оквиру истих разреда*

Први разред	Други разред	Трећи разред	Четврти разред
Основна осећања	Жива бића (заједничке особине живих бића, делови тела живих бића, разноврсност биљака у окружењу, разноврсност животиња у околини)	Жива бића (услови за живот, ланац исхране и међусобни утицаји у животним заједницама; животне заједнице у мом крају и човеков однос према њима)	Особине живих бића
Основне животне потребе	Потребе		Осећања
Сличности и разлике по полу и старости	Метеоролошко време		
Жива бића (карактеристичне биљке и животиње у непосредном окружењу)			

Наши резултати потврдили су да програми наставе и учења за наставни предмет свет око нас, односно природа и друштво, пружају највећи избор грађе за обједињавање са наставом енглеског језика (Janković, 2014, str. 57). Анализом програма наставе и учења од првог до четвртог разреда основне школе за наставне предмете свет око нас / природа и друштво и енглески језик, утврдили смо да у њима постоје исти или слични, али и различити садржаји о природним феноменима. Поменути садржаји о природним феноменима углавном се односе на садржаје о живом свету. Области природних наука које су у нашим програмима наставе и учења показале интегративни потенцијал су: жива бића, основне животне потребе, основна осећања, метеоролошко време и промена годишњих доба. Ове теме имају изражен интегративни потенцијал јер омогућавају повезивање различитих аспеката учења – природних феномена, биологије, еколо-

гије и основних научних принципа. Осим тога, ове теме су блиске искуствима деце, лако су им разумљиве и могу их повезати са свакодневним животом.

Анализа програма наставе и учења је показала и то да постоје одређене неусклађености у обради наставних садржаја о природним феноменима из света око нас / природе и друштва и енглеског језика. Ове неусклађености можемо класификовати у две категорије:

1. неки наставни садржаји о природним феноменима се прво обрађују из наставног предмета свет око нас / природа и друштво, а затим, у неком од каснијих разреда, из наставног предмета енглески језик,
2. наставни садржаји о природним феноменима се обрађују само из наставног предмета свет око нас / природа и друштво, а не и из наставног предмета енглески језик иако су непосредно повезани са енглеским језиком.

Иако постоји и могућност да се неки наставни садржаји о природним феноменима прво обраде из наставног предмета енглески језик, а затим, у неком од каснијих разреда, из наставног предмета свет око нас / природа и друштво, то није уочено у нашем истраживању, па ову категорију нисмо сврстали у горенаведену категоризацију, нити смо је разматрали у даљем тексту.

Прва категорија неусклађености може се препознати у наставним садржајима који се односе на делове тела живих бића. Ови садржаји се из света око нас обрађују у првом разреду, док се из енглеског језика обрађују у другом разреду. Из света око нас се, у другом разреду, обрађују наставни садржаји везани за функције, односно улоге, делова тела живих бића. Можемо рећи да је то оправдано јер су ученици већ упознати са различитим живим бићима, па на овај начин из света око нас само продубљују та знања и боље се упознају са њима учећи о деловима њихових тела. Са друге стране, већина ученика се у првом разреду први пут упознаје са називима живих бића на енглеском језику. Самим тим, били би преоптерећени када би одмах морали да савладају и називе делова њихових тела, па су зато ти наставни садржаји са разлогом остављени за следећи разред. Због свега наведеног, поменути наставни садржаји, иако се не обрађују у истом разреду из оба наставна предмета, логички су посложени јер се непознати појмови прво уводе у настави света око нас на матерњем језику, а затим у следећем разреду у настави енглеског језика. Сличну ситуацију имамо и када је реч о наставним садржајима који се односе на годишња доба и за њих карактеристично метеоролошко време. Они се из енглеског језика обрађују тек у четвртном разреду, док се исти садржаји још у другом разреду обрађују из света око нас. Можемо рећи да је оправдано то што се ови наставни садржаји прво уче из света око нас, на матерњем језику ученика, па тек касније на енглеском језику. Међутим, некада је корисно и обрнуто, будући да су ови наставни садржаји ученицима већ искуствено познати и не укључују сложену објашњења.

Другу врсту неусклађености уочавамо у оквиру наставне теме *Оријентација у простору и времену*, која се изучава из природе и друштва у трећем разреду (Službeni glasnik RS, br. 5/2019). Ту се појављују садржаји о странама света које се на компасима увек означавају скраћеницама

на енглеском језику N (north – север), S (south – југ), E (east – исток) и W (west – запад). Из енглеског језика се изучава тема *Исказивање положаја у природи*, али наставним програмом није предвиђена обрада страна света. Слична ситуација уочава се у оквиру наставне теме *Материјали из природе и друштва* када се уводи појам магнетизма, уз указивање да се полови на магнетима обележавају латиничним словима N и S, која су почетна слова енглеских речи North (север) и South (југ). Иако програмом наставе и учења за енглески језик није предвиђено упознавање ученика са странама света на енглеском језику, ово може бити још једна од могућности за интеграцију наставних садржаја о природним феноменима из ова два наставна предмета коју наставници, односно учитељи, могу препознати и практиковати обрађујући садржаје о странама света кроз интеграцију са енглеским језиком (Janković, 2015, str. 129).

ЗАКЉУЧАК

Интеграција наставе природе и друштва и енглеског језика представља значајан корак ка унапређењу образовно-васпитног процеса, посебно када се користе наставни садржаји о природним феноменима као основа за учење. Овакав приступ омогућава ученицима да савладају сложене концепте, али и да истовремено развију језичке вештине и продубе своје разумевање природних феномена.

Предности примене овог иновативног модела наставе су бројне, почевши од мењања улоге ученика у наставном процесу, преко подстицања интелектуалног, друштвеног, емоционалног и естетског развоја ученика, па све до њиховог припремања за улазак на тржиште рада и изазове које са собом носи живот у 21. веку. Све набројано је од кључног значаја за њихов будући успех, како у образовању, тако и у животу.

Истраживањем спроведеним у оквиру овог рада, потврдили смо да и у програмима наставе и учења за наставни предмет свет око нас / природу и друштво и у програмима наставе и учења за енглески језик, постоје наставни садржаји о природним феноменима, које је могуће интегрисати и анализирати њихову усклађеност у оквиру појединачних разреда. Њиховом интеграцијом наставници штеде време за васпитно деловање на ученике које, због превеликог броја садржаја који треба да буду обрађени, често бива запостављено.

Треба имати у виду и то да постоје одређене препреке за већу интеграцију наставних садржаја ова два наставна предмета на које ће они наставници и учитељи који се за њу одлуче неизбежно наићи. Те препреке су различите, почевши од предметно оријентисаних програма наставе и учења и уџбеника, преко недовољно флексибилног распореда часова па до изостанка подршке у школи и просветној заједници. Међутим, и формално образовање учитеља са концепцијом одвојених методика наставних предмета, као и неразумевање исхода и наставних садржаја од стране учитеља и наставника, које резултира неуочавањем могућности за интеграцију, такође представљају препреке за већу интеграцију.

Иако поменути изазови у имплементацији овог иновативног модела наставе постоје, уз адекватну припрему и сарадњу између учитеља и наставника енглеског језика, његовом применом је могуће постићи значајне резултате и самим тим подићи квалитет наставе на виши ниво.

Литература

- Beko, V. L. (2013). *Integrisano učenje sadržaja i jezika (CLIL) na geološkim studijama*. Univerzitet u Beogradu: Filozofski fakultet
- Blagdanić, S. i Bandur, V. (2018). *Metodika nastave prirode i društva*. Beograd: Učiteljski fakultet
- Buljubašić Kuzmanović, V. (2007). Studentska prosudba učinkovitosti integrativnog učenja. *Odgojne znanosti*, Vol. 9, br. 2, 2007, 147–160.
- Cenić, D. i Vidosavljević, T. (2022). Primena integrativnog modela razvijajuće nastave u predmetu priroda i društvo. *Baština*, sv. 57. Priština–Leposavić: Institut za srpsku kulturu
- Dalton-Puffer, C. (2007). *Discourse in Content and Language Integrated Learning (CLIL) Classrooms*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company
- Đerić, M. (2019). Doprinos CLIL-a savremenim tokovima nastave engleskog jezika. *Philologia*, 17, 23–38.
- Dorđević, V. (2007). Inovativni modeli nastave. *Obrazovna tehnologija*, 4, 76 –97.
- Janković, N. (2014). *Integrisanje nastave engleskog jezika i ostalih školskih predmeta u funkciji efikasnijeg opšteg obrazovanja (neobjavljen magistarski rad)*. Beograd: Filološki fakultet
- Janković, N. (2015). Razvijanje komunikativnih i opštih kognitivnih sposobnosti kroz nastavu engleskog jezika od ranog školskog uzrasta. *Komunikacija i kultura online*, godina VI, broj 5.
- Jovanović, M. M. i Kovčić, S. V. (2017). Contemporary society challenges of integrative teaching. *Sinteze*, br. 11, 39–71.
- Leksikon obrazovnih termina* (2015). Beograd: Učiteljski fakultet
- Petrić, R. M. i Glišović, G. (2023). Integrativna nastava prirode i društva i drugih predmeta u nižim razredima osnovne škole. *Metodika teorija i praksa*, 1, 135–141.
- Petrić, M. i Malinić Uglik, S. (2021). Značaj integrativnog pristupa u planiranju, organizaciji i realizaciji nastavnog procesa kao inovativni model u nastavi nižih razreda. *Integrisani pristup u radu sa predškolskom decom, učenicima i korisnicima u vrtićima, školama i ustanovama socijalne zaštite*, tematski zbornik. Kikinda: Visoka škola strukovnih studija za obrazovanje vaspitača u Kikindi
- Prušević Sadović, F. (2017). *Integrativni pristup sadržajima učenja i poučavanja*. Beograd: Učiteljski fakultet
- Spremić, A. (2007). Integrativna nastava. *Obrazovna tehnologija*, 1 (2), 74–80.
- Vidosavljević, S. (2022). *Osnove metodike nastave prirode i društva*. Leposavić: Učiteljski fakultet u Prizrenu
- Vilotijević, M. i Vilotijević N. (2016a). *Modeli razvijajuće nastave 1*. Beograd: Učiteljski fakultet
- Vilotijević, M. i Vilotijević N. (2016b). *Modeli razvijajuće nastave 2*. Beograd: Učiteljski fakultet

Jelena M. Petrić²
Independent researcher

POSSIBILITIES FOR INTEGRATING THE TEACHING OF NATURE
AND SOCIETY AND ENGLISH LANGUAGE TEACHING THROUGH
CONTENT ON NATURAL PHENOMENA

Abstract: Innovative teaching models, including integrated learning, have emerged to address the shortcomings of traditional education, which stem from the compartmentalization of subjects. Integrated learning involves blurring or partially obscuring the boundaries between different subjects or disciplines by establishing meaningful connections among similar aspects of different disciplines. The aim of this research was to determine the existence of similar or identical educational content on natural phenomena in the curricula for the subjects World Around Us/ Nature and Society and English language, and explore possibilities for their integration. The research employed theoretical analysis as the method and content analysis as the technique. The sample included curricula for the first four grades of primary school, specifically their segments related to the aforementioned subjects. Through analysis, it was found that these curricula contain similar or identical content on natural phenomena, but they are not fully aligned within individual grades.

Keywords: integrative teaching, World Around Us/Nature and Society, English language teaching, natural phenomena

² jelena.petric01032019@gmail.com <https://orcid.org/0009-0005-5327-8895>